

ІІІ. ПРОБЛЕМИ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ТА СУЧАСНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

Анатолій Павко, Людмила Курило

ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТА ГУМАНІТАРНИХ НАУК У ФОРМУВАННІ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МИСЛЕННЯ ВИКЛАДАЧІВ І СТУДЕНТІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ

Відомо, що суспільні науки в системі наук освіти мають виконувати досить важливі стратегічні функції, реалізація яких значною мірою визначає їх пізнавальне, ціннісне, духовне, просвітницьке, виховне та загально-культурне значення. *Актуальність* теми: в статті проаналізовано сутність та значення методологічної функції суспільних наук в умовах трансформації вищої освіти України.

Видатний російський вчений-енциклопедист М.В. Ломоносов, вважаючи науку одним із головних чинників розвитку, зазначав, що «Наука – це ясне пізнання істини, просвітлення розуму, непорочна радість життя, похвала юності, старості опора, будівельниця градусів, фортеця успіху в нещасті, у щасті – укріплення, всюди вірний і нерозлучний супутник» [4, с. 21]. Цілком природно, що критеріальні виміри продуктивного наукового знання, лаконічно окреслені М.В. Ломоносовим, повною мірою поширюються і на проблемне поле суспільних наук. На наш погляд, принципово важливим є глибоке усвідомлення і чітке розуміння викладачами і студентами вищих навчальних закладів значення науки як важливої сфери людської діяльності, яка здійснює виробництво та систематизацію знань про закономірності існуючого засобами теоретичного обґрунтування [10, с. 410].

В умовах назрілих трансформаційних змін, які об'єктивно необхідні у сфері вітчизняної вищої освіти для забезпечення її інноваційного поступу, входження у вільний інтелектуальний простір Європи, значно зростає значення методологічної функції суспільних наук. Зазначимо у цьому зв'язку, що методологічна функція науки закладена в її гносеологічній природі, оскільки наука – природнича чи гуманітарна, – характеризується методологічним усвідомленням процесів формування та конституювання знання, що спирається на загальнонаукові та специфічні методи [10, с. 410].

Сучасна перебудова вищої освіти України, яку слід розглядати в якості важливого імперативного чинника, потребує перенесення домінанти

з інформаційного боку освіти та навчання на методологічну. Це, звичайно, зовсім не означає усунення інформаційного компоненту із науково-педагогічного процесу. Адже інформація, образно кажучи, це – дрова, які потрібно покласти в багаття, для того, щоб вогонь горів довго та добре грів. Проте «дрова» так і залишаться дровами, якщо не навчити студента самостійно мислити, творчо осмислювати той інтелектуальний матеріал, який накопичений попередніми поколіннями. Але для того, щоб «багаття запалало», потрібна методологія.

Ми вважаємо, що одним з актуальних завдань суспільних наук, які опановують студенти у вищих культурно-мистецьких закладах, полягає у формуванні та розвитку у них методологічної культури гуманітарного мислення, яка передбачає, з одного боку, глибоке, неупереджене, без політичної чи партійної кон'юнктури, ідеологічних пристрастей пізнання істини, а з іншого її естетичне оформлення, втілення принципів естетичної довершеності в раціональних у пізнавальному сенсі концептуальних ідеях. В даному випадку мова йде про взаємодію краси і правди в творчому її осмисленні великим Олександром Довженком. Розглядаючи цю дилему, геніальний український письменник і кінорежисер у своєму щоденнику зробив 30 квітня 1944 року наступний запис: «Якщо вибирати між красою і правдою, я вибираю красу. У ній більше глибокої істини, ніж у одній лише голій правді. Істинне те, що прекрасне, і коли ми не постигнемо краси, ми ніколи не зрозуміємо правди ні в минулому, ні в сучасному, ні в майбутньому. Краса нас всьому вчить. Ся проста істина лишилася проте не визначаючи особливо ворогами високих мислей і почуттів. Краса – верховний учитель. Доказ цьому мистецтво – малярі, скульптори, архітектори, поети. Щоб нам лишилося од Риму, од Ренесансу, коли б їх не було. У всьому людському я хочу шукати красу, себто, істину» [1, с. 9]. Як бачимо, О. Довженко завдяки високим професійним, інтелектуальним та естетичним якостям дослідника духовного світу людини відчув у красі істину. На його переконання, вони не лише суперечать одна одній, а, навпаки, органічно взаємопов'язані між собою. Шукаючи істину, ми пізнаємо красу – таким є головний лейтмотив творчого пошуку художнього слова. Глибока інтелектуальна ідея О. Довженка є методологічним дороговказом для сучасних представників соціогуманітарного знання у їх прагненні до поєднання у науковій та викладацькій діяльності істинного та естетичного.

Слід зважати і на ту обставину, що суспільні науки на інтегральному рівні мають важливе значення в осмисленні феноменів культури, їх синтезу. Зазначимо, що як у вітчизняній так і в зарубіжній гуманітарній

літературі можна зустріти спроби дослідників звести культуру або до моральності, або до мистецтва чи навпаки до освіти. Проте як свідчить цивілізаційний досвід людства, культура містить в собі і перше, і друге, і третє поняття та ще багато інших структурних компонентів. Ми розділяємо точку зору сучасних російських вчених-гуманітаріїв, які, наприклад, загальне розуміння культури пов'язують з духовністю, з потребою та здатністю всі свої думки, слова і вчинки спів ставляти з вищими цінностями та ідеалами, з прагненням наблизитись до цих цінностей, поряд з цим відчуваючи повне незадоволення від рівня досягнутого [9, с. 4]. На нашу думку, без творчого осмислення філософами, істориками, представниками інших суспільних наук сутності культури, її місця та значення сутності культури, її місця та значення в житті людей. Неможливо вирішити жодну з актуальних проблем в різних галузях гуманітарного знання.

В системі вищих навчальних закладів України, в тому числі її культурно-мистецького напрямку, потенційно потужною у забезпеченні інтелектуального та методологічного рівня знань студентів залишається філософія. Незважаючи на те, що філософія втратила статус науки наук, а її представники функцію провидців та оракулів, проте саме ця суспільна наука відкриває можливість студентам цілісного розуміння зв'язку світу й людини. Якщо мистецтво, вирішуючи це дослідницьке завдання, використовує художні засоби, образну мову, то філософія здійснює це мовою теоретичних міркувань, дискурсів, узагальнень. Суспільствознавство має передусім донести до розуму та свідомості студентів чітке визначення філософії як науки. При цьому варто звернути особливу увагу на те, що філософія як система ідей, поглядів на світ і місце людини в цьому світі досліджує різні форми відношення людини до світу: пізнавальну, ціннісну, етичну, естетичну.

Професорсько-викладацькій корпорації потрібно використовувати нові методологічні підходи до трактування співвідношення матеріального і духовного, теорії і практики, ідей і практичних дій. Плюралізм пізнавальних підходів підштовхує суспільствознавців не тільки до перегляду усталених стереотипів мислення, застарілих або хибних трактувань буття і свідомості, а й до створення нових концепцій розуміння матеріального та духовного життя.

Одним з найважливіших чинників розвитку науки, переосмислення ролі філософії й усього суспільствознавства постсоціалістичної епохи є зміна предмета філософії як науки в сучасній Україні й усіх постсоціалістичних країнах. На думку відомих українських філософів

М. Михальченка та В. Скотного, висловленій у статті на сторінках журналу «Віче», предметом сучасної філософії є світогляд людини, суспільство й особистість, мислення, дії, розвиток» [6, с. 25].

Спираючись на методологічний підхід вітчизняних дослідників, зазначимо, що лише у зв'язку з конкретним сучасним науковим знанням розширюються такі сфери філософії як філософія культури, мистецтва, філософія історії тощо. Лише у взаємодії з усією системою сучасного наукового знання філософія визначає фундаментальні ціннісні орієнтації у сучасному світі.

Постіндустріальна парадигма сучасної філософії актуалізує примат людини, її свідомості в системі саморозвитку суспільства. Доцільно зробити особливий акцент на тому, що життєвий смисл будь-яких процесів, що відбувається у суспільстві, виникає не сам по собі, а в людських вимірах, виробляється, викристалізовується в інтелектуальному полі нашої взаємодії з світом.

Викладачі філософії мають постійно переконувати студентів у тому, що саме людина робить світ розумним або безумним, прогресивним чи регресивним, естетичним чи потворним.

Студенти культурно-мистецьких закладів мають вчитися не схоластичному, а раціональному і водночас естетичному за формою філософському мисленню, опанувати сенс дійсного філософствування, яке нічого спільного не має з словоблуддям, яких би красивих форм воно б не набирало. Маємо проникнутись розумінням того, що тільки той ясно мислить і чітко викладає думки, має мужність керуватись власним розумом, потрібен українській державі і громадянському суспільству. Важливість і перспективність такого підходу до ціннісного значення філософських знань є тим більш очевидною, оскільки сучасному і майбутньому українському суспільству потрібні люди з актуальними знаннями, гнучкістю і критичністю мислення, творчою ініціативою, високим адаптаційним потенціалом. Не менш важливими мають бути такі їхні якості як висока моральність, особистісна відповідальність, внутрішня свобода, налаштованість на максимальну реалізацію, здатністю досягти високої мети раціональним шляхом і коректними засобами [8].

Філософія, яка покликана утверджувати творчі принципи та інтелектуальні засади в житті студентів, має допомогти їм отримати їм зрозумілу і осмислену відповідь на поставлене свого часу титаном духовного світу – німецьким філософом І. Кантом питання, яке є актуальним і для кожної сучасної і критично мислячої людини:

- 1) Що я можу знати?

- 2) Що я повинен робити?
- 3) На що я можу сподіватися? [2, с. 5].

Саме розв'язання цього складного завдання пов'язаного з матеріальним та духовним буттям людини, є лакмусовим папірцем для з'ясування значення методологічної детермінанти в структурі філософського знання.

На наш погляд, значні можливості для поглиблення методологічного рівня отримання у вищих навчальних закладах гуманітарної освіти, формування у молодого покоління на наукових засадах політичної свідомості, політичної культури, політичної етики відкриваються в процесі вивчення курсу «Політологія». З врахуванням специфіки навчальних закладів культурно-мистецького напрямку викладачам цієї дисципліни важливо приділити особливу увагу розкриттю класичних новітніх концепцій мислителів на сутність та природу політичної культури, порівняльному аналізу українських та загальноєвропейських політико-культурних традицій і цінностей.

Важливе значення у вивченні політичної культури українського соціуму на різних етапах формування, генези та розвитку вітчизняної державності належить також історико-політичній науці. Ось чому доцільним є впровадження курсу «Політична історія України» і в системі вищих навчальних закладів культурно-мистецького напрямку.

Трансформація соціогуманітарних знань вимагає також глибоких, радикальних змін у змісті, структурі та якості історичних знань у вищій школі, посилення їх методологічного та інтелектуального спрямування.

З нашої точки зору, під час вивчення в системі вищої освіти такої важливої соціогуманітарної дисципліни як «Історія України» чи її модифікованого варіанту «Політична історія України» викладачам та студентам доцільно глибоко проникнути в сутність новітнього теоретико-методологічного інструментарію сучасної історичної науки. Зміст лекційних курсів, семінарських занять, колоквиумів має бути спрямований насамперед на практичне втілення у навчальному процесі ідей методологічної рефлексії при дослідженні актуальних, дискусійних проблем вітчизняної історії, на формування в основних суб'єктів науково-педагогічного процесу методологічної культури історичного мислення. З нашої точки зору, важливим компонентом, є усвідомлене розуміння одного з пріоритетних завдань історичної науки, яке полягає не в описовій інтерпретації історичних фактів, подій та явищ, а в узагальненні, синтезі, виявленні їх внутрішніх зв'язків та закономірностей, у з'ясуванні основних

тенденцій історичного процесу, визначенні його детермінізму, та повчального досвіду.

Методологічна культура історичного мислення передбачає також аналіз альтернативних підходів до сутнісного розуміння історичної діяльності. Слід підкреслити, що багатоваріантність та альтернативність є однією з прикметних рис історичного процесу, а отже, й історичного мислення. Показником методологічного характеру історичного мислення є також використання історичних аналогій та паралелей, які дають можливість глибше зрозуміти природу історичного процесу, його циклічність, відчутти взаємодію історії та сучасності. Разом з тим, слід зауважити, що історичні аналогії в кінцевому підсумку мають умовний характер, оскільки в реальній дійсності повторюється не сама історія, не конкретно-історичні події, а лише тип чи відповідна категорія суспільного чи духовного явища, яке розглядається у ретроспективі.

До компонентів методологічної культури історичного мислення слід віднести, на нашу думку, і наявність в його структурі комплексного, багатofакторного підходу до вивчення різноманітних ретроспективних аспектів та сюжетів життя українського суспільства. Потрібно підкреслити, що історичне мислення в його методологічному ракурсі має бути діалектичним забезпечення глибини, неупередженості історичної істини, її діалектичного характеру значною мірою визначається вірним, науково обґрунтованим шляхом її досягнення. Не тільки результат історичного дослідження, але й шлях, який веде до нього, має бути істинним. З точки зору К. Маркса, наукові ідеї, погляди, думки дослідника історичної істини повинні бути не безбарвними, а визначатись «історичною» формою духу, який має бути оптимістичним [5, с. 7].

На це важливе марксистське положення варто звернути увагу викладачам історичних дисциплін у вищій школі з метою уникнення гіпертрофованої уваги до трагедійних аспектів доленосних подій минулого українського народу. Адже песимістичний образ України, який є характерною рисою багатьох навчальних посібників, породжує лише депресивний стан у студентів, націлюючи їх на поразку у досягненні глибинних пластів історичної істини.

Викладачеві-історик, який має бути об'єктивним дослідником різнобарвних, нерідко суперечливих подій, процесів та явищ української історії, важливо пам'ятати морально-етичну настанову академіка РАН Д. Лихачова про те, що «наукова істина найдорожче за все і неї потрібно дотримуватися у всіх деталях наукового дослідження як і в житті вченого» [3, с. 25].

Невід'ємною рисою методологічної культури історичного мислення є також творче використання досягнень вітчизняної та зарубіжної історіографії, як важливого інструменту конкретно-історичного аналізу. Історія це не тільки ретроспективні картини минулого, але й теоретичний багаж самої історичної науки [7, с. 5].

Методологічний характер діалектичного історичного знання пов'язаний, на нашу думку, також з формуванням масштабного історичного мислення, яке віддає пріоритет не конкретно-історичним деталям (але це зовсім не означає, що воно їх ігнорує), а теоретичним, концептуальним аспектам проблеми. Зазначимо, що масштабне історичне мислення, на противагу мисленню локальному, здійснює вільний перебіг у системі історичних координат розвитку українського суспільства, враховує раціональні, логічні, психологічні та інші фактори, які беруть участь у формуванні та генезі історичного пізнання. Слід вказати і на те, що формування методологічно спрямованого історичного мислення не можливо без постійного, безперервного, цілеспрямованого наукового пошуку, який, пронизуючи всі інноваційні та репродуктивні форми і методи навчання студентів, і є філософським каменем історичної освіти у вищих навчальних закладах. Свідомий, зацікавлений потяг викладачів і студентів до наукового пошуку, його трансформація в саморефлексію є також однією з необхідних умов утвердження модерного типу історичного мислення.

Загалом, суспільні науки у вищих навчальних закладах, особливо у культурно-мистецьких, мають відмовитись від абсолютизації раціональної методологічної програми та поступово здійснювати перехід до розуміння та свідомого використання взаємодоповнюваності методологій раціональної та ірраціональної, оскільки раціональна методологія забезпечує тільки механічну, виконавчу діяльність, проте зовсім не готує людину до творчості, оскільки творчий потенціал має ірраціональний характер. Тому викладання суспільних наук у культурно-мистецьких закладах освіти має бути спрямована на втілення ідей і принципів методології наукової творчості. З нашої точки зору, методологічна парадигма при вивченні суспільних наук має бути обов'язково доповнена методичним компонентом. Насамперед, це стосується оновлення змісту та структури соціогуманітарного знання, забезпечення його інтегративного характеру в навчальних програмах, використання в них цитатного матеріалу для акцентування уваги на важливих теоретичних положеннях у відповідній галузі спеціальних наук, залучення фрагментів оригінальних текстів.

Ці методичні аспекти спрямовані на посилення аргументації наукових ідей, надання їм пізнавальної привабливості та естетичного забарвлення.

Отже, в умовах інтелектуальних викликів сучасного світу, трансформаційних процесів у сфері вищої освіти України значно актуалізується проблема методологічної спрямованості соціогуманітарних знань. Саме забезпечення домінування методологічної парадигми в системі гуманітарної освіти послідовного формування методологічної культури мислення викладачів і студентів є перспективним завданням для суспільних наук у культурно-мистецьких закладах освіти, одним із найважливіших критеріїв оцінки фахової компетентності та інтелектуального потенціалу її випускників. Такий підхід переконливо вказав на те, що наука і творчість, істина і духовність, правда і краса повинні йти поряд.

1. Довженко О. *Вибрані твори* / О. Довженко; [Упоряд. текстів та передм. І.Л. Михайлина]. – Харків : Веста : Видавництво «Ранок», 2003. – 320 с.
2. Гаєр Манфред. *Світ Канта. Біографія* / Манфред Гаєр; [З нім. перекл. Л. Харченко]. – К. : Юніверс, 2007. – 336 с.
3. Лихачев Д.С. *Письма о добром* / Д.С.Лихачев. – СПб., 2008. – 176 с.
4. Ломоносов М.В. *О воспитании и образовании* / М.В. Ломоносов; [Сост. Т.С. Буторина]. – М. : Педагогика, 1991. – 344 с.
5. Маркс К. *Замітки про найновішу пруську цензурну інструкцію* / К. Маркс і Ф. Енгельс // *Твори*. – К., 1958. – Т. 1. – С. 5–22.
6. Михальченко М., Скотний В. *Яка філософія потрібна сучасності?* / М. Михальченко, В. Скотний // *Віче*. – 2008. – № 11. – С. 24–26.
7. Павко А.І. *Комплекс навчально-методичних матеріалів з курсу «Історія України»* : [Навчальний посібник]. – К. : Знання України, 2003. – 72 с.
8. Павко А.І. *Курс політичної історії України у ВНЗ – вимога часу* / А.І. Павко // *Урядовий кур'єр*. – 2008. – 28 березня.
9. Пивоев В.М. *Культурологія. Введення в історію і філософію культури* : [Учебн пособие]. – Изд.2-е, перераб и доп. / В.М. Пивоев. – М. : Академический Проект, 2008. – 564 с.
10. *Філософський енциклопедичний словник* / [За ред. В.І. Шинкарука]. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.

Павко Анатолій, Курило Людмила. Значення соціальних та гуманітарних наук у формуванні методологічної культури мислення викладачів і студентів у вищих навчальних закладах культурно-мистецького спрямування. В статті проаналізовано сутність та значення методологічної функції суспільних наук в умовах трансформації вищої освіти України. У статті зроблений акцент на значення сучасних методологічних парадигм для всебічного об'єктивного дослідження

актуальних проблем соціогуманітарного наукового знання. Привернуто увагу до місця та ролі соціогуманітарних наук для формування інтелектуального потенціалу викладачів та студентів вищих навчальних закладів культурно-мистецького спрямування.

Ключові слова: суспільні науки, методологія, трансформація.

Павко Анатолій, Курыло Людмила. Значение социальных и гуманитарных наук в формировании методологической культуры мышления преподавателей и студентов в высших учебных заведениях культурно-художественного направления. В статье проанализированы сущность и значение методологической функции общественных наук в условиях трансформации высшего образования Украины. В статье сделан акцент на значение современных методологических парадигм для всестороннего объективного исследования актуальных проблем социогуманитарного научного знания. Привлечено внимание к месту и роли социогуманитарных наук для формирования интеллектуального потенциала преподавателей и студентов высших учебных заведений культурно-художественного направления.

Ключевые слова: общественные науки, методология, трансформация.

Pavko Anatolii, Kurilo Lyudmila. The value of the social sciences and humanities in shaping the culture of the methodological thinking faculty and students in higher education, cultural and artistic direction. This article analyzes the nature and importance of the methodological function of social sciences in transforming higher education in Ukraine. The article focused on the importance of modern methodological paradigms for comprehensive objective study of actual problems of Modern Social scientific knowledge. Draw attention to the place and role of humanities sciences to form the intellectual potential of teachers and students in higher education, cultural and artistic direction. Keywords: computer science, methodology, transformation.

Keywords: methodological function, transformation, higher education.

Игорь Рябов

ПОНЯТИЕ «ИСПОЛНИТЕЛЬСКИЙ ТЕЗАУРУС» КАК ОТОБРАЖЕНИЕ ДУХОВНЫХ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КАЧЕСТВ АРТИСТА

Актуальность данной темы обусловлена потребностью современного музыковедения характеризовать определённые тенденции в исполнительском искусстве, возникающие на рубеже XX и XXI веков.